Юрă пурĕпĕр янранă...

А жизнь ее вся песнею была!

С. Щипачев

Эпир Днепр шывĕн сылтăм енче, çÿллĕ сăрт çинче, лараттăмăр. Каç пулатчĕ ĕнтĕ, леш енчи кÿлĕсемпе шурлăхлă вырăнсенче ерипен пăс пек тĕтре çĕкленсе хăпарма пуçланăччĕ, çапах та Днепр пирĕн умра темĕн пысăкăш тăрăхла тĕкĕр пекех çуталса выртатчĕ.

Сулахай çырантан паром килессе кĕтсе эпир — виçĕ офицер, хамăрăн аслă çĕршывăн тĕрлĕ вырăнĕсенче çуралса ÿснĕскерсем — чаплă та хăватлă Днепрăн илемĕ çине пăхса лартăмăр. Икĕ çул ытла кунта фашистсем пулнă, хăйсен ирсĕр карланкисене Днепр таса шывĕпе килентернĕ, анчах икĕ кун каялла эпир вĕсене кунтан ĕмĕрлĕхех хăваласа ятăмăр.

Днепр çине уяр çанталăкра çÿллĕрех вырăнтан пăхса тăнă чух нимрен малтан Гоголĕн вилĕмсĕр произведенийĕсем аса килеççĕ: ун çинчен никам та Гоголь пек çырайман вĕт-ха...

- Чуден Днепр при тихой погоде... Ытарма çук Днепр тÿлек çанталăкра, вăрмансем витĕр те тусем хушшипе ирĕккĕн те меллĕн, туп-туллин юхса выртнă чухне кăшт та хускалмасть, сас-чĕвĕр юхать. Пăхатăн та, ху та пĕлместĕн, те юхать унăн анлă шывĕ, те юхмасть, кантăкран шăратса тунă пек вăл, ешĕл тĕнче çийĕпе тĕкĕр пек йăлкăшакан кăвак çул авкаланса выртнă пек туйăнса каять, вĕçĕ те, хĕрри те курăнмасть вăл çулăн...

Епле аван ÿкерсе кăтартнă!

Çак каçхине те сăртран аялалла Днепрăн илемне таçта çитиех, пĕтĕмпех курса ларнă май мана çав ача чухнех вуласа вĕреннĕ сăмахсем аса килчĕç. Хăйсем тĕллĕнех çăвартан тухса кайрĕç вăл сăмахсем:

- Чуден Днепр при тихой погоде...

Юлташсенчен нихăшĕ те шарламарĕ, пурте малтанхи пекех Днепр çинчен куç илмесĕр пăхса ларчĕç. Чылайран тин пĕри, хăй ĕмĕр тăршшĕпех цифрăсем шутласа кăна пурăннă пулин те, поэзие питĕ юратаканскер, пуçне ман еннелле çавăрчĕ те:

- Урăхла калас пулать халь, - терĕ.

-Мĕншĕн? Гоголь çапла çырнă-çке? - ыйтрĕ унтан виççĕмĕш юлташ.

- Çырнă пулин... Эпĕ халь: чуден Днепр при всякой погоде, когда он... советский тейĕттĕм.

- А-а, ку питĕ тĕрĕс вара! - кăмăллăн кулкаласа илтĕмер эпир.

Çак вăхăтра сасартăк улăхра, шурлăхлă вырăнсенче ÿсекен çÿçе тĕмĕсем хушшинче,

такамăн илемлĕ уçă сасси янраса кайрĕ. Çивĕч çунатлă кайăк пек вĕçсе хăпарчĕ юра айлăмран, таса шыв юххи пек уççăн янкăртатма тапратрĕ.

Ай-хай вăйлă шыв - аслă Днепр шыв!
Килсе çитрĕмĕр, кĕтсе ил пире...

- Ак япала! - терĕ çак сăмахсене уйăрса илсенех иккĕмĕш юлташ. -Готово!

- Мĕн "готово"?

- Юрра улăштарма та ĕлкĕрнĕ! Унăн сăмахĕсем пачах урăхлаччĕ. Ăна пирĕн дивизири ансамбль хĕлĕпех юрласа пурăнчĕ. Унта "сан пата пыратпăр" тенĕ...

- А халь килсе тухрăмăр та, улăштармаллах çав, - терĕм эпĕ. - Ху та ав Гоголе улăштарма тытăннă та!

- Тĕрĕс те пулĕ çав...

Юрă çаплах янрарĕ. Эпир ăна калама çук тимлесе, ăшăпа пиçнĕ çын сивĕ шыв ĕçнĕ пекех итлесе лартăмăр. Вăл пирĕн пĕтĕм шухăшсене, кăмăла, туйăмсене çавăрса илчĕ. Юррăн юлашки сăмахĕсем каçхи шăплăхра таçта инçете-инçете кайса çухалсан тин сăмах хушма хал çитрĕ пирĕн.

- Аван юрă... - терĕ иккĕмĕш юлташ. - Анчах сăмахĕсем, тупата, урăх, малтанхи мар!

- Творчество, мĕн тăвассу пур... — ответ патăм ăна.

- Тĕрĕс, творчество... Халăх творчестви, халăх пултарулăхĕ, - килĕшрĕ вăл.

Калаçăва виççĕмĕш юлташ хутшăнчĕ.

- Халăх творчествине, ман шутпа, çĕр айĕнчен тапса тухакан çăл-куçĕпе танлаштарма пулать, - терĕ вăл. - Çăлкуçне пĕр çĕртен питĕр - вăл тепĕр вырăнтан тапса тухать... Ку та çавнашкалах. Темиçе кун каялла пĕр ялта мана питĕ тĕлĕнмелле, чĕрене пырса тивекен истори каласа пачĕç. Эпĕ çырма пултаракан çын пулнă пулсан кун çинчен, тупата, çав тери хăватлă поэма çырăттăм. Кам пĕлет, тен, кайран нумайăшĕсем çырĕç-ха...

- Мĕнле пит чаплă истори вара вăл? Мĕн çинчен? Тен, каласа парăн пире? - ыйтрăмăр эпир.

Çак офицер сапер-разведчиксен взвочĕн командире пулнă. Хамăр ирĕке кăларакан ялсене вăл час-часах никамран малтан, пехотăран та малтан пырса кĕнĕ, çул-йĕрсене тĕрлĕ минăсемпе "сюрпризсенчен" тасатнă. Ялсенче юлнă хамăр çынсемпе калаçса, тĕрлĕ хыпарсене вăл пуринчен малтан пĕлнĕ. Çавăнпа та халь вăл пĕр "истори" тесенех эпир ун çине пысăк интереспе пăхса калавне кĕтрĕмĕр...

- Хура виселицăллă яла астăватăр-и эсир? - тесе ыйтрĕ вăл пирĕнтен хăй калавне пуçласа яриччен. - Кунтан пĕр вунпилĕк километрта, питех те илемлĕ шыв хĕрринче, айлăмра вырнаçнă вăл ял, ячĕ те илемлĕ -Цветники... Чăнах тЪ, ялĕ çук ĕнтĕ, ăна гитлеровецсем çĕрпе танлаштарса хăварнă, пĕр çакса вĕлермелли такан кăна — фашистсен тискерлĕхĕн символе пек - тăрса

юлнăччĕ...

- Астăватпăр-çке...

- Вăт, шăпах çав ялта пулнă ку тĕлĕнмелле истори. Ăна мана халь çеç вăрмантан таврăннă хĕр партизансем каласа пачĕç. Калаçăвĕ те çав çакмалли таканран тапранса кайрĕ... Нимĕçсем çак яла пырса кĕрсен, ытти çĕрти пекех, кунта та пĕтĕм пурнăçа вилĕм сывлăшĕ пусса илнĕ. Çынсем чĕрчунсем пек мар, мĕлкесем пек çеç çӳренĕ, килĕсенчен тухма та, сасăпа калаçма та хăранă, мĕншĕн тесен кашни хӳме çинчех нимĕç коменданчĕн хура свастикăпа - çав шуйттан паллипе - çирĕплетнĕ приказĕсем çакăнса тăнă. Вĕсенче пуринче те икĕ сăмах: "юрамасть"... тата "персе пăрахатпăр" тени уйрăммăнах курăннă. Этемĕн чун хавалĕ çĕкленнине кăтартакан паллăсем - кулăпа юрă кунта пуçĕпех манăç пулнă, таçта çĕр тĕпне анса кайнă пекех çухалнă, çынсен кăмăлĕсем кĕрхи тĕттĕм каç пек пулса тăнă. Вĕсем кашни утăмрах хăраса, кашни самантрах пуç çине çĕнĕрен çĕнĕ хурлăх йăтăнса анасса кĕтнĕ...

Ял варринче, вăрçăччен колхоз правленийĕ пулнă пысăк çуртра, нимĕçсен коменданчĕ пурăннă. Унăн кашкăр тĕслĕ виçĕ йытă-овчарка пулнă, вĕсемсĕр вăл пĕр утăм та ярса пусман. Кашни йытă пуçнех тата виçшер полицейски пулнă. Каç-каç вара масар шăплăхĕпе тулнă ялта çав комендант çуртĕнчен тухакан музыка сасси пытару кĕвви пек янăранă. Музыкăна пит те юратнă тет вăл комендант! Хăй таçти консерваторие ылтăн медальпе пĕтерсе тухнипе мухтаннă тет... Кашни каçах пӳрт умĕнчи пахчана хăйĕн хаклă йышши аккордеонĕпе тухса ларса вĕçĕ-хĕррисĕр епрешке вальссем выляна... Каçхине музыкăпа киленнĕ, ирхине вара пирĕн колхозниксене ватти-вĕттипех йытăсемпе ĕçе хăваласа тухнă, кам та пулин кăшт айăпа кĕрсенех вилсе кайиччен хĕненĕ, аллисене каялла çыхса нӳрĕ подвала пăрахнă, стариксен сухалĕсене çунтарнă, çамрăк хĕрарăмсене темиçешер куна чĕчĕ ачисенчен уйăрнă - темтепĕр, пурне каласа та пĕтерес çук!

Чылай вăхăт çапла пурăннă вăл. Ĕнтĕ ку вырăнсенче ĕмĕрлĕхех тымар яма та шут тунă пулмалла - хăйне валли чи лайăх çĕрсене суйлама тытăннă. Анчах тăруках унăн ĕмĕчĕсем кутăн-пуçăн çаврăнса ишĕлсе аннă, юлашкинчен хăйĕн те кунтан тухса тарма кирли паллă пулса тăнă...

Пĕтĕм ĕç юрăран пуçланса кайнă.

Çуллахи пĕр лăпкă каçхине çак сысна аçи пек самăр нимĕç-комендант пӳрт умĕнчи пахчара хăйĕн вальсĕсене выляса пĕтернĕ хыççăн çывăрма кĕме хатĕрленнĕ-мĕн. Çав вăхăтра пачах та кĕтмен çĕртен яла икке уйăракан çырман тепĕр енчи урамра хĕр юрласа яни вăйлăн та уççăн илтĕннĕ:

И-эх! Аслă шывăн çийĕпе
Акăшсем ишеççĕ.
Тарăр, йыта-фашистсем,
Хĕрлисем килеççĕ!..

Комендант сасартăк юман юпа пек хытса тăнă. Мĕн пулса иртнине ниепле те ăнланайман вăл, ăнран тухса кайнă качака таки пек унăн-кунăн пăхма пултарнă çеç... Епле-ха капла?! Ăна пăхăнса тăракан ялта тахăшĕ юрă юрлама хăюлăх çитернĕ! Нихçан шутламан, кĕтмен япала! Бунт вĕт ку, пăлхав! Мĕнле пулма пултарнă-ха кун пек хăрушă ĕç?!

Комендант пĕрре кăвакарса, тепре хĕрелсе кайнă, унăн çамки çине шултра тар тапса тухнă. Леш енчи юрă çаплах янăранă:

Ту çинче тăрать машина,
Улăхра - пĕр танкĕ.
Ман савниййĕм партизан,
Хам та партизанка!
Ман савниййĕм паттăр яш,
Хам та паттăр хĕр эп,
Иккĕн иккĕ тыттарсан –
Юлмĕ фашист чĕррĕн...

Комендант ку юрра ăнланман, анчах юрăра çине-çинех "партизан" сăмаха асăнни ун хăлхине аванах пырса кĕнĕ. Шăнтакан чир ернĕ пек сиксе чĕтреме тытăнса вăл часрах пӳрте чупса кĕнĕ. Пӳртре никам та пулман. Ку ăна пушшех хăратса пăрахнă. Вара вăл стена çинчи пăтаран автомат вĕçертсе илсе каллех урама сиксе тухнă та ним тĕлсĕр-мĕнсĕрех юрă илтĕннĕ еннелле черет хыççăн черет кăларса яма тытăннă...

Автомат сассине илтсе ун патне хăйне сыхласа пурăнакан полицейскисенчен пĕри ыткăнса пынă.

- Мĕн пулнă? Кама перетĕр?
- Илтместĕн-и-мĕн, пăхăр çамка! - кăшкăрса пăрахнă ăна комендант. - Ав итле!..

Комендант автомачĕпе тĕллесе кăтартнă еннелле пăхса полицейски те унпа пĕрлех итлеме тытăннă. Вăйлă та уçă хĕрарăм сасси халь те чарăнман, çаплах юрланă...

И-эх! Шăнкăр-шăнкăр шывĕнче
Тутăра çăватăп.
Партизан пулсан — каятăп,
Полицай çине - суратăп!
Хамăн партизанăмпа
Çур çĕрччен çӳреттĕм.
Халĕ пире уйăрчĕç
Полицайсем йытăсем.

- Мĕн çинчен юрлать вăл сысна? - хаяррăн ыйтнă урса кайнă комендант полицейскинчен. - Партизансем çинчен пулас? Вĕсене мухтать?

- Мухтать, господин комендант... - тенĕ ăна хирĕç полицейски тутисене аран хускатса. - Тĕрĕс...

- Мĕн тĕрĕс?

- Мухтать тетĕп...

- А пире хурлать ĕнтĕ?

- Пуринчен те ытла пирĕн йышшисене...

- Агитаци эппин? Бунт!

- Çапла пулса тухать...

Çав вăхăтра тата ик-виç полицейски чупса пынă.

Комендант, хаяр бомбежкăран тарма хатĕрленнĕ пек, унталла- кунталла пăхса хашка-хашка чупкаланă. Унтан тăрук полицейскисем çине сиксе ӳкнĕ:

- Мĕн пăхса тăратăр? Мĕн кĕтетĕр? Сире çавăншăн çăкăр çитерсе усратăп-и эпĕ? Халех кайса тытса килĕр вăл партизан юрăçине – мунча кĕртем эп ăна! Юрлаттарам!.. Кĕçĕрех çакатăп! Марш!

Полицейскисем комендантăн йыттисене ертнĕ те юрлакан хĕрарăма шырама чупнă. Унталла ыткăннă, кунталла, ăнсăртран тĕл пулакан çынсенчен ыйтнă ун çинчен, юрăçă камне тата вăл ăçтине каласа памасан хăйсене тытса хупассипе, çаптарассипе хăратнă, анчах нимĕн те пулăшман вĕсене. Юрăçă çĕр тĕпне путнă пекех çухалнă... Ир енне сулăнсан вара йĕп-йĕпе тара ӳкнĕ полицейскисем хăйсен хуçине салхуллăн пырса пĕлтернĕ:

- Тупаймарăмăр... Ялтан тухса кайнă пулмалла...

- Тухса кайнă пулсан аванччĕ, - тенĕ комендант кăштах лăпланса. - Анчах астăвăр: эпĕ вăл хĕрарăм сассине тепре илтсен никамран малтан сире лекет!

- Çук ĕнтĕ, урăх юрлаттармăпăр, - сăмах панă ăна полицейскисем.

Ытлашши васканă-çке вĕçкĕнсем çавăн пек шантарма...

Çак кунтан пуçласа кашни каç тенĕ пекех çĕр çине хура шăналăк пек тĕттĕмлĕх шуса ансанах çав хĕрарăм сасси янранă. Паян - пĕр çĕрте, ыран-тепĕр вырăнта. Юррисем унăн пурте тăшмансенчен мăшкăллакан юрăсем пулнă, фашистсене пăхăнмасăр пурăнма, вĕсене хирĕç кĕрешме чĕннĕ .

Çак кунтан пуçласа комендант ыйхине çухатнă, хĕрарăмăн сасси илтĕнсенех вăл ниçта кайса кĕрейми ăшаланнă, полицейскисене ял тăрăх хăйĕн йыттисемпе пĕрле чĕлхисене кăларса яриччен чуптарнă.

-Тупăр! Тытăр! Илсе килĕр!..

Усси пулман. Темле шырасан та хĕрарăм юрăçă тупăнман. Полицейскисем ял тăрăх ыткăнма тытăнсанах юрă чарăннă, анчах çитес каçхине хĕрарăм сасси каллех илтĕннĕ.

Комендант приказ кăларнă:

"Юлашки вăхăтра ялта каç-каç киревсĕр юрăсем илтĕнеççĕ. Германи влаçĕсен ячĕпе - юрлама чаратăп! Кашни юрлакан çынна партизан вырăнне шутласа тытсанах çакатпăр".

Ку та пулăшман. Юрă пурĕпĕр янранă...

Çакăнпа пĕрлех, таврара партизансем пирки сас-хура ытларах илтĕнме пуçланă. Кунта - поезда çырана сиктернĕ, лере - нимĕçсен обозне тапăннă, тепĕр çĕрте полицейскине çапса пăрахнă. Халăх партизансем çинчен çав тери хавасланса калаçнă, куншăн чĕререн савăннă.

Комендант кунран-кун хытăрах хăракан пулса пынă. Партизансем сасартăк пырса тапăнасран вăл хăй пурăнакан çурт тавра этем ытамне кĕми юман пĕренесенчен икĕ ĕретлĕ хÿме - чăн-чăн крепость тутарнă. Ялти пĕтĕм халăха пĕр чарăнмасăр пилĕк кун та пилĕк каç ĕçлеттернĕ вăл. Темиçе полицейски вырăнне ун патĕнче вуникĕ жандарм пурăнма тытăннă.

Анчах çапах та малтанхи лăпкăлăх каялла таврăнман...

Нимрен ытла каçхи тĕттĕмлĕхре пĕтĕм халăх сасси пек янăракан юрă ăнран кăларнă ăна. Вăл юрă уншăн чĕререн çивĕч çĕçĕпе чикнĕ пекех пулнă!

Облава хыççăн облава тунă комендант. Епле пулсан та вăл çав юрра путлантарма тăрăшнă.

Ĕнтĕ темиçе хĕрарăма та сĕтĕрсе пынă ун патне жандармсем. Вĕсене кашнинех хĕненĕ, темĕн тĕрлĕ асаплантарнă - анчах юлашкинчен вĕсем айăплă марри палăрнă, мĕншĕн тесен хĕрарăмсем комендатурăра ларнă вăхăтра юрă каллех çуралса тухнă.

Ялта мĕн пулса иртнĕ, çавăн çинчен янăранă вăл...

Пĕррехинче полицейскисем таврари ялсенче тĕрлĕ пурлăх, апат-çимĕç çаратса таврăннă чух вĕсене партизансем тапăннă. Лавĕсене туртса илнĕ, хăйсене питĕ хытă тÿпелесе янă. Çав каçах юрăçă çакăн пирки тăрăхласа юрланă:

Полицайсем чыс тăвасшăн

Коменданта - нимĕçе,

Партизансем тытрĕç те

Хăлха чикки пачĕçĕ.

Партизансем - паттăрсем

Ялсене пыраççĕ,

Полицайсене тытса

Шаккаса хураççĕ!

Сасартăк гитлеровецсем ялти çамрăксене Германие чуралăха ăсатма тапратнă. Калама çук пысăк хурлăх пулнă ку. Кашни килтех куççулĕ тăкăннă, кашни çемьерех хăйсен ачисене хăтармалли меслет шыранă. Çав шиклĕ вăхăтра ял çыннисем çапла юрăсем илтнĕ:

Çывăх мар Берлинăн çулĕ,
Тух, аннем, ăсат хĕрне...

Сывпуллашăпăр эпир куççуллĕн,

Кам пĕлет, тен, ĕмĕрлĕх...

Ку юрăсем халăх хушшинче тата ытларах чуна ыраттаракан кичемлĕх сарнă, хăрушлăх мĕн тери пысăккине тавçăрса илме пулăшса пынă. Вара Германие ăсатма палăртнă çамрăксем ăçта кирлĕ унталла тарма тапратнă. Çынсем хăйсем калана тăрăх, вĕсем пурте партизансен отрячĕсене кая-кая кĕнĕ иккен.

Комендант халь тем тума та хатĕр пулнă. Вăл пурне те персе вĕлеретĕп, яла тĕппипех, ним юлми çунтарса яратăп тесе юнама тытăннă.

- Тупса парăр мана çав юрлакана!

Ку та усă кӳмен ăна. Пĕр сăмахпа çеç ответ панă ăна çынсем:

- Пĕлместпĕр...

Вара комендант чееленме шут тытнă. Вăл кашни каçах ялăн пур кĕтессисене те засадăсем лартма тытăннă. Кашни 2-3 кил хыçĕнчех автоматлă кашкăр сыхласа ларнă. Çапла майпа пĕр тĕттĕм каçхине юрăçа тытнă-тытнах. Пысăк садри йывăççем хушшине пытаннă хĕр пĕр çаврăм çеç юрлама ĕлкĕрнĕ-мĕн, сасартăк ун умне тĕттĕмлĕхрен виççĕн-тăваттăн сиксе тухнă. Ниçталла та тарайман вăл. Ăна çавăнтах çапса ӳкерсе хĕнесе тăкнă, таканлă атăсемпе таптанă, унтан юнланса пĕтнĕскере аллисене каялла çыхса комендант патне сĕтĕрсе пынă. Лешин вара ĕненес те килмен, тĕлĕнсе шак! хытнă вăл... Ун умĕнче тĕлĕнмелле илемлĕ, сап-сар çӳçлĕ, çутă сенкер куçлă çамрăк хĕр тăнă. Çавракапичĕ тăрăх унтан та, кунтан та юн сăрхăннă... Çавăнтан хăраса пурăнма тивнĕ иккен ăна!

Тем вăхăтченех пăхса тăнă ун çине ăнран тухса кайнă комендант. Унтан сасартăк урнă кашкăр пек пулса кайса вăл хĕре кăкринчен чышса ӳкернĕ, мамăк евĕр çемçе çӳçĕнчен çавăрса тытса урай тăрах сĕтĕрме тапратнă, тапнă, çапнă... Ывăнсан пĕлми пулса çите пуçланă хĕре вăйпах стена çумне тăратса тимĕр пек сивĕ пӳрнисемпе ăна пырĕнчен пăчăртаса лартнă:

- Юрла ĕнтĕ! Хăвна епле çакасси çинчен юрла!..

Хĕр юлашки вăйне пухса ун çине вĕри курайманлăхпа тулнă куçĕпе пăхса илнĕ. Ним те шарламан. Унтан комендант питĕнчен лач! сурнă...

- Хăрамастăп санран, урнă йытă!..

Кун хыççăн ăна мĕнле асаплантарнине никам пĕлмест, мĕншĕн тесен комендант хăй патĕнчен жандармсене те хăваласа кăларса янă. Анчах кайран халăх хушшинче вăл çак хĕре тискеррĕн пусмăрланă текен хыпар сарăлнă.

Тепĕр кунне ăна валли ятарласах виселица тунă та çакса вĕлернĕ. Çакнине пăхса тăма пĕтĕм халăха хăваласа пухнă. Хĕрарăмсем куççулĕсене çăтса ĕсĕклесе тăнă, арçынсем шăлĕсене çыртнă, вĕсен чышкисем хăйсем тĕллĕнех чăмăртаннă...

Комендант питĕ хаяр сăмах калана, халăха вĕçĕмсĕр юнанă, темĕн тĕрлĕ хурлăхпа асап

кăтартассипе хăратнă.

- Юрлама мар, пĕр сăмах калайми тăватăп эп сире! Чĕррĕн çĕре чикетĕп, пĕрерĕн-пĕрерĕн çакса пĕтеретĕп!

Хулăн вĕренпе пăвса çакнă хĕр юрăçăн ылтăн çÿçĕ каç пуличченех хĕвел çутинче ялтăртатса тăнă. Каç пулсан ял çыннисем хĕр виллине вăрласа каясран ăна сыхлама комендант виçĕ жандарм кăларса тăратнă. Каçĕ ăшă, лăпкă пулнă, тÿпере çăлтăрсем ялкăшнă, кĕçех тулли уйăх ярăнса тухнă... Хурлăх пусса илнĕ ял хăрушла шăплăха путнă...

Сехет хыççăн сехет шунă çапла. Унтан сасартăк ытла инçетрех те мар юрă çуралса тухса калама çук вăйлăн янраса кайнă. Каллех хĕр сасси юрланă:

Ялпа сывпуллашрăмăр, хирпе сывпуллашрăмăр,

Тухрăмăр та кайрăмăр çилĕ пытарса.

Кĕтĕр, тăвансем, пире, кĕтĕр, савнисем, пире,

Таврăнăпăр тăвăл пек - тăшмана шăлса!

Çĕрле ял çине таçтан бомба пырса ÿкнĕ пекех пулнă вара ку. Çакça вĕлермелли такан патĕнчен часовойсем пĕр-пĕрин патне пырса йăпшăннă. Тĕлĕкре аташса выртакан комендант юрра илтсе хăйне такам пуçран çапнă пек сиксе тăнă. Пур нимĕçсем пекех тĕшмĕш пулнăскер, вăл ку юрра такан çинчи хĕр юрлать пуль тесе шутланă.

- Жандармсем! Ганс, Эрих, Фридрих! - çухăрса янă вăл. - Кам юрлать? Ăçта юрлать? Илтетĕр-и эсир мĕн те пулин?!

- Илтетпĕр, анчах камне пĕлме пултараймастпăр, - ответ панă лешсем.

- Кайса пăхăр - çакни юрламасть-и? Коммунистсенчен тем те кĕтме пулать... Вĕсем вилсен те хăрушă пирĕншĕн!

- Унта виçĕ часовой тăраççĕ, господин комендант...

- Кайса калăр, чарччăр ăна! Юрлать пулсан тепĕр хут персе вĕлерччĕр!

- Ун пек пулма пултараймасть, господин...

- Ан вĕрентĕр мана, эпĕ сирĕнтен лайăхрах пĕлетĕп! Кайса пăхăр тетĕп!..

Юрă çаплах илтĕннĕ, вăл чарăна пĕлмесĕр янранă. Комендант хушнипе çав самантрах пĕтĕм гарнизона ура çине тăратнă, жандармсем ниçта кайса кĕрейми чупкаланă, автомачесенчен унталла-кунталла ним йĕркесĕр перкелешме тытăннă. Юрă пĕр вăхăтлăха чарăннă, анчах тепĕр çур сехетрен каллех çуралса тухнă.

Çутăличченех шавланă фашистсем - ирччен те лăпланайман. Ирхине вара комендант вилнĕ хĕрĕн кĕлеткине часрах такан çинчен антарса çырма тĕпне кайса чикме хушнă.

- Çĕр айĕнчен кăшкăраймĕ!..

Хĕре, выльăх пекех, тупăксăр-мĕнсĕрех пытарнă, çитменнине - вăрттăн, ял çыннисем

сисиччен.

- Халь тин сасси илтĕнеймĕ ĕнтĕ, мана кансĕрлеймĕ, - тенĕ комендант.

Хăраса пурăннине сирсе ярас, пăлханулла самантсене манас тесе вăл шнапс ĕçсе лартнă. Каçалла сулăнсан, иртнĕ вăхăтсенчи пекех, аккордеонне çĕклесе пӳрчĕ умĕнчи пахчана тухнă та хăйĕн епрешке вальсĕсене калама тытăннă. Унăн пуçĕнче каллех çав пуян вырăнсенче помещик пулса пурăнас шухăшсем çуралса ӳсе пуçланă.

-Темиçе пин гектар çĕр... Çирĕм-вăтăр ял ман алăра пулать... Миллионлă доходсем!

Унăн пӳрнисем хăйсем тĕллĕнех урăх клавишсем çине куçса темле ташă кĕвви калама пикеннĕ. Икĕ жандарм, комендантпа пĕрлех ĕçсе кăркка аçисем пек хĕрелсе кайнăскерсем, пӳртрен чупса тухнă та ташлама тытăннă.

Анчах нумай ташлайман вĕсем.

Ял хыçĕнчен, вăрман енчен, вĕсем патне хăватлă, никам пусарса лартма пултарайман юрă янăраса çитнĕ. Иртнĕ кунсенчи пек пĕччен хĕрарăм сасси мар - пысăк, вăйлă хор юрланă ăна!

Уйăх та хĕвел пекех пурччĕ пирĕн пĕр пике,
Халĕ те асрах-ха вăл, халь те чĕререх.
Çӳçĕ - сар кăлканччĕ ун, шăпчăк пек юрлатчĕ...
Куçĕ çунтаратчĕ ун витĕр-витĕрĕх...

Комендант аллинчи аккордеон сасартăк тискер улшу сасăсем кăларнă та çĕре ӳкнĕ. Ташлакан жандармсем пат! чарăнса тăнă. Комендант пĕр хушă нимĕн те калама пултарайман. Юрă вăйлăран вăйлă илтĕннĕ:

Халь ăçта-ши çав хĕлхемлĕ çăлтăр пек çут куç,
Халь ăçта-ши çав хĕрĕн ӳт-пĕвĕ выртать?

- Партизансем вĕт ку! - кăшкăрса янă комендант мĕн пулса иртнине тинех тавçăрса илсе. - Пурне те тăратăр! Халех, çак самантрах! Çавăрса илĕр, пурне те тытса килĕр!.. Хăвăртрах, сыснасем! Е хăвăра малтан вĕлерсе пĕтерессе кĕтетĕр-и?

Юрă халь аслати сасси пекех кĕрленĕ ун хăлхинче:

Хĕршĕн тавăрмашкăн тытрăмăр пăшал...

Жандармсемпе полицейскисем автомачесенчен пеме хатĕрленсе вăрман еннелле чупнă. Хăйсене унта мĕн кĕтсе тăнине пачах та пĕлмен вĕсем. Вăрман патне çитесси пĕр çĕр-çĕр аллă метр юлсан вара вĕсене хирĕç пер харăс виçĕ пулемет шатăртатма тапратнă. Партизансем кунта тăшмансене паçăрах кĕтсе ларнă, хăйсен юратнă юрăçине çакса вĕлернĕшĕн

фашистсене хаяррăн тавăрма тупа тунă вĕсем. Çавăнпа та халь вĕсен пулемечĕсемпе автомачĕсем чарусăр ĕçленĕ...

Малти жандармсем çавăнтах тек нихçан та тăрайми пулса ўкнĕ, каяраххисем пур çĕрелле тарма тапратнă, анчах партизансен пульлисем вĕсене пур çĕрте те хăваласа çитнĕ. Çав вăхăтрах масар хĕррине вырнаçтарса лартнă икĕ миномет ĕçлеме тытăннă. Йывăр минăсем пĕрин хыççăн тепри урам тăрах ўлесе иртсе шăпах комендантăн "крепоçĕ" çине пыра-пыра ўкнĕ. Темиçе самантран çак çăхан йăви талккишпех хыпса илнĕ.

Ял хыçĕнче пулемет сассисемпе хутăш "урра" кăшкăрни янăраса кайнă. Партизансем яла пырса кĕнĕ...

Фашист шăрши те юлман вара кунта. Хĕрарăм тумне тăхăнса тарма тăнă коменданта ял çыннисем хăйсемех хуса çитсе тытнă та хăй тутарнă такан çинех туртса çакнă. Унăн "крепоçне" çĕрпе танлаштарнă - йĕрне те хăварман.

...Хĕр юрăçăн масар тăпри çине партизансем тепĕр куннех пĕчĕк палăк туса лартнă. Эпĕ юриех кайса куртăм ăна. Питĕ типтерлĕ, хитре тунă. Чул юпа çумне çыпăçтарнă пăхăр листи çине çапла çырса хунă:

"Партизанка Маша. Пуçне Тăван çĕршывшăн хунă. Унăн ятне те, унăн юррисене те халăх нихçан та манмĕ".

Агаков, Л. Юрă пурĕпĕр янранă : [калав] / Л. Агаков // Чăваш сăмахлăхĕ : 10-мĕш класăн вĕренўпе вулав кĕнеки / Н.Г. Иванова, В. П. Никитин, С. С. Самсонова пухса хатĕрленĕ. – Шупашкар. – 1996. - II пай. – С.370-380.